

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 2	Стр. 683 - 688	Ниш	април - јун	2009.
----	-----------	-------	----------------	-----	-------------	-------

UDK 94(497.11)"08"

Стручни рад

Примљено: 29.5.2008.

Ђорђе Ђекић

Филозофски факултет

Ниш

ЗАШТО ЈЕ КНЕЗ МУТИМИР ЗАДРЖАО ПЕТРА ГОЈНИКОВИЋА?

Резиме

Након грађанског рата између врховног кнеза Србије Мутимира и његове браће, Стројимира и Гојника, кнез Мутимир излази као победник. Кнезови Стројимир и Гојник са својим породицама одлазе у прогонство у Бугарску, осим Гојниковог сина Петра. Рад указује да је због кривичног дела невере следила казна целој породици, па је стога требало да буде протеран и Петар. Такође, показано је да разлог Петровог задржавања није могао да буде ни његово малолетство, а ни виност, нити да је задржан као талац. Он је, међутим, задржан од кнеза Мутимира и била му је ограничена слобода кретања. Разлог због којег је задржан могао је да буде само политичке, а не правне природе. Који је то био политички разлог, није могуће утврдити.

Кључне речи: кнез Мутимир, Петар Гојниковић, невера, таоци, виност

О односу кнеза Мутимира и Петра Гојниковића извори нам сведоче само на једном месту. То је онај тренутак када су Стројимир и Гојник након устанка против кнеза Мутимира предати Бугарској. Кнез Мутимир је једино задржао Гојниковог сина Петра код себе.

Наш рад има за циљ да одговори на питање зашто је кнез Мутимир задржао Петра, за разлику од осталих рођака.

У литератури постоји неколико објашњења за овај поступак.¹

laaav2003@yahoo.com

¹ Благојевић сматра да је Петар задржан, по свој прилици, као талац од стране кнеза Мутимира (*М. Благојевић, Д. Медаковић, Историја српске државности књ. I, Нови Сад 2000, 51; у даљем тексту, Благојевић, Историја*). Живковић је изнео мишљење да је пагане протерао у паганску Бугарску, а да је хришћанина Петра задржао у хришћанској Србији (*Т. Живковић, Јужни Словени под византијском влашћу (600-1025), Београд 2002, 394-395; у даљем тексту, Живковић, Јужни*

Једини извор о овом догађају Константин VII Порфирогенит у свом делу *De administrando imperio* (DAI) каже "нешто доцније по свађају се иста три брата архонти Србије и пошто Мутимир један од њих надјача и желећи сам да влада, ону двојицу зароби и предаде их у Бугарску задржавши под својим старатељством једино сина брата Гојника по имену Петра, који одбеже у Хрватску, о чему ће доцније бити речи".²

Од значаја за нашу тему је и податак да је Гојник био најмлађи брат и имао сина, што нас наводи на претпоставку да је и Стројимир као старији морао бити ожењен, такође, и имати деце или децу.³ Овај податак је од важности због тога што нас наводи да поставимо питање зашто је Петар син Гојника остављен у Србији, а Стојимирова деца нису. Ова разлика је сувише упадљива и представља суштину одговора на наше питање.

Прво се мора поставити питање да ли је Петар могао бити кривично одговоран тј. питање које кривично дело су учили Стројимир и Гојник.

Треба имати у виду да је кнез Мутимир врховни владар Србије коме браћа, као таквом, дугују вазалну покорност. Такође, кнезу Мутимиру као врховном владару искључиво припада право вођења спољне политике.⁴

Стројимир и Гојник својом жељом да се у спољној политици ослоне на Византију уместо на Бугарску, на коју, после рата са њом, почиње да се ослања кнез Мутимир, сигурно су ово право прекршили.⁵

Дакле, они су овим својим поступком извршили кривично дело невере.

О томе која се казна за неверу извршавала у ово време имамо сачуваних сведочанстава која потичу с краја IX века, дакле, свега коју деценију касније.

Наиме, када су споменутом Петру Гојниковићу покушали да узурпирају престо рођаци, један је био ослепљен, а други убијен.⁶

Словени). Доцније се Живковић приближава Благојевићевом тумачењу и прихвата да је он задржан као талац да би се тиме предупредио могући покушај оца и стрица да збаци кнеза Мутимира са власти (*Т. Живковић, Портрети српских владара (IX-XII век), Београд 2006, 31; у даљем тексту, Живковић, Портрети*).

² Византијски извори за Историју народа Југославије, Београд, II 1959, 52 (коментар, *Б. Ферјанчић; у даљем тексту: ВИИИЈ II (Ферјанчић)*).

³ Наравно, Стројимир је могао бити ожењен иако је био млађи од Гојника, али у том случају не можемо бити сигурни да је морао имати и деце.

⁴ *Живковић, Портрети, 22 - 23.*

⁵ *М. Благојевић, Српске удеоне кнежевине, ЗРВИ XXXVII (1997), 50 (у даљем тексту, Благојевић, Удеоне кнежевине).* Наравно, ово не искључује могућност постојање и других узрока, као што би нпр. била жеља Стројимира да се домогне власти.

Дакле, није постојала једна јединствена казна за ово кривично дело. Међутим, може се приметити да је изрицана она казна која је сматрана довољном да се неутралише могући узурпатор престола, односно да се спречи да то лице и други пут изврши исто кривично дело.

У случају Мутимирове браће они су за неверу кажњени прогонством у Бугарску. Вероватни узрок изрицања ове, а не неке друге казне, јесте и противбугарски став Стројимира и Гојника.

Као као што се може приметити из наведених случајева, владар је једини имао право да суди за кривично дело невере.⁷

Треба споменути да је за неверу по 52. члану Душановог законика важила колективна одговорност целе куће.⁸ Поједини аутори сматрају да је пре тога цео род сносио кривичну одговорност за почињену неверу.⁹

Ако је овакво право колективне одговорности важило у XIV веку, пре доношења Душановог законика, мора се претпоставити да је колективна одговорност била у IX веку још више изражена.¹⁰ Дакле, Петру је по принципу колективне одговорности следила казна за кривично дело невере, као члану породице чији је старешина извршио ово кривично дело. Као што су протерани Стројимир и Гојник и чланови њихових породица, требало је да буде протеран и Петар, што није учињено.

⁶ ВИИНЈ II (*Ферјанчић*), 53. Константин VII сведочи да је после три године од доласка на власт Петра, Бран који је долазио из Хрватске покушао да збаци са престола Петра. То му није пошло за руком, Петар га је заробио и ослепео. Две године након тога, из Бугарске долази Клонимир, син Стројимиров, са истом жељом да збаци Петра са власти. Ни он не успева у томе, али је након заробљавања убијен.

⁷ Радојчић, анализирајући Летопис попа Дукљанина, наводи и друге облике извршења кривичног дела невере: покушај узурпирања престола, убиство владара, сумња да неко намерава да угрози легитимну претензију на престо, супарништво око наслеђивања престола и сл. (*Н. Радојчић*, Друштвено и државно уређење код Срба у раном средњем веку – према Барском родослову, ГСНД XV, Скопље, 1935, 15).

⁸ "ЗА НЕВЕРОУ ВЪСАКОУ СЪГРЪШЕНІЕ БРАТЬ ЗА БРАТА, И ОТЬЦЪ ЗА СЫНА, РОДНИМЪ ЗА РОДНИМЪ, КТО СОУ ОДЕЛНИН ОД ОНОГА - ЗИН ОУ СЕОНХЪ КОУКНХЪ, КТО ЈЕ НЕ СЪГРЪШНАЪ, ТЪ - ЗИН ДЯ НЕ ПЛАТИ ННШТА; РАЗЪЕЪ ОН' - ЗИН КОН ЈЕ СЪГРЪШНА; ТОГОВЯ Н КОУКН ДЯ ПЛАТИ" (*С. Новаковић*, Законик Стефана Душана цара српског 1349-1354, Београд, 1898, текст: 45-46; коментар: 178-180).

⁹ *А. Соловјев*, Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка, Скопље, 1928, 147; *А. Соловјев*, Законик цара Душана 1349. и 1354. године, Београд, 1980, 217. *Т. Тарановски*, Историја српског права у немањихкој држави II, Београд, 1931, 29.

¹⁰ Кадлец пишући о колективној одговорности спомиње да се она јавља још у преддржавном периоду и да се углавном сводила на род одакле је кривац (*К. Кадлец*, Првобитно Словенско право пре X века, Београд, 1924, 99-101).

Друго питање које се намеће је да ли је Петар, можда, ослобођен кривичне одговорности због свог узраста.

У литератури је доказано да је Петар био дете у време извршења казне. Треба имати у виду да је у то време старосна граница за пунолетство била 12 година.¹¹ Дакле, Петар је у тренутку када му је отац дигао устанак против стрица имао мање од 12 година. То директно значи да није могао као пунолетан евентуално добије део очеве територије на управу и води политику независну од свога оца, односно да у сукобу оца и стрица буде на страни стрица и да то буде узрок што је остао у Србији.

Српско средњовековно право у XIV веку, под утицајем Византије, одређује да ако убиство изврши лице млађе од 7 година кривично не одговара.¹²

Дакле, морамо да покажемо да ли је могуће да је за кривично дело невере могла да одговара цела породице, односно и малолетна деца, ако је њихов отац учинио исто. Овде се ваља присетити случаја који се, додуше, десио неколико векова касније када је краљ Милутин предао свога сина Уроша, са синовима Душаном и Душицом, цару Андронику II због побуне против њега 1314. године.¹³ У том тренутку, Душан има свега шест година. За Душицу не знамо колико је имао година, али је свакако био млађи.¹⁴ Према томе, у питању је примена колективне одговорности где сви чланови породице одговарају за побуну против врховног владара. Такође, Душана и Душицу од прогонства не спашава ни чињеница да су били млађи од 7 година.

Дакле, ако неколико векова касније Душан и Душица, као деца малђа од 7 година, нису ослобођени одговорности због устанка оца, немогуће је претпоставити да је Петар могао бити ослобођен кривичне одговорности, по истом принципу колективне одговорности, због устанка оца. Већ смо изнели мишљење да је колективна одговорност морала бити јача у IX него у XIV веку.

У литератури је изнето мишљење да је он задржан као талац. Таоце је у средњем веку давала једна страна другој страни као јемство да ће поштовати преузете обавезе или су то била лица која је једна страна ухватила и држала до испуњења захтева друге стране. Таоци се појављују у српско-византијским односима крајем XI века и

¹¹ Живковић, Јужни Словени, 388, 390.

¹² Ова одредба се налази у Скраћеној Синтагми, у глави 48. "ННЖЕ, ФЯСЪ, ІЕЖЕ ІЕСТЬ СЕДМОЛѢТНИ, ННЖЕ НЕНСТВОЕНСЕ, ОУБНЕНАЕ ПОДЛЕЖНТЬ НЖЕ О МОУЖЕОУБЕНСТВѢ ЗЯНОУ" (В. Мошин, Синтагма Властарева Синтагма и Душанов законик у Студеничком "Отечнику", Загреб 1949, 82).

¹³ С. Ђирковић, Унутрашње борбе почетком XIV века, Историја српског народа I, Београд 1981, 455-457.

¹⁴ Родословне таблице и грбови српских династија и властеле, Београд 1987, 22.

дао их је велики жупан Вукан Византији као јемство да неће више нападати Византију. Они се скоро увек јављају у међународним односима, али се могу појавити и у унутрашњим споровима, с тим да су такви случајеви забележени тек 20-тих година XV века.¹⁵ Није јасно по ком је основу Петар могао да буде талац. Управо су његов отац и стриц дати на чување у Бугарску, против које су били у спољној политици и у којој су имали статус заробљеника. Како је то онда могао Петар да буде јемац како ће се понашати његов отац, који је држан у Бугарској као непријатељ? Његовим евентуалним убиством од стране Бугара кнез Мутимир би се само могао ослободити супарника. Друго, таоци су институција међународног права у ово доба.

Може се поставити и питање да ли је можда узрок ослобађања од кривичне одговорности Петра, постојање олакшавајућих околности код извршења кривичног дела?

Треба приметити да *Летопис* попа Дукљанина спомиње на једном месту виност. Наиме, њу налазимо у причи о Тихомилу, псару, који је нехотице и случајно убио керушу Палузију. Тихомир је живео, по *Летопису*, у првој половини X века у доба кнеза Часлава. Дакле, ако прихватимо ове податке као тачне, неколико деценија пошто што су се браћа побунила против Мутимира, српско право већ познаје виност као олакшавајућу околност приликом извршења кривичног дела. Међутим, то што је нехотице и случајно убио керушу Палузију Тихомила није ослободило од кривичне одговорности. Напротив, он је морао да побегне од свога кнеза да би се спасао од кривице.¹⁶

Ако се ови подаци прихвате као тачни, мора се поставити питање да ли је могао Петар, по сличној или истој основи, да буде ослобођен кривичне одговорности. Наш одговор мора бити негативан. Тихомил је убио керушу, а Петров отац је дигао устанак против владара. За кривично дело које је извршио Петров отац могла се изрећи смртна казна,¹⁷ што је, свакако, далеко тежа казна од оне која се могла изрећи за убиство пса.

Чињеница да је Петар задржан не значи да није кажњен и да није дошао под удар колективне одговорности. Напротив, наведени подаци недвосмислено указују да је он морао бити кажњен, иако није послат у прогонство. Константин VII спомиње да је побегао у Хрватску, што потврђује нашу претпоставку. Да је имао статус правно слободне особе, ослобођене од кривичне одговорности, његова реакција не би била оваква.

¹⁵ Лексикон српског средњег века, Београд 1999, 726 (*Бекић*).

¹⁶ *Летопис попа Дукљанина*, приредио С. Мијушковић, Београд 1988, 118.

¹⁷ *Б. Бекић*, Смртна казна код Срба до краја XII века, Зборник Филозофског факултета, књ. XXVIII-XXIX (1998-1999), Приштина 2001, 223-227.

Њему је, упркос малолетности, следила нека казна која се вероватно састојала у ограничењу слободе кретања.¹⁸ Сматрамо да је Петар задржан на владаревом двору, где му је била ограничена слобода кретања. Запажање у литератури да је побегао у Хрватску зато што је вероватно чуван у западним деловима државе,¹⁹ упућује да је чуван на територији која је припадала кнезу Мутимиру.

Разлог због кога је Петар био овако кажњен, а не прогонством морао је бити политичке, а не правне природе, барем према оном што знамо о српском средњовековном праву данас. У чему се састојао тај политички узрок, није нам могуће одговорити.

Dorđe Đekić, Niš

WHY DID PRINCE MUTIMIR KEEP PETAR GOJNIKOVIC?

Summary

After the civil war waged between Serbian supreme prince Mutimir and his brothers Strojimir and Gojnik, prince Mutimir was victorious. Princes Strojimir and Gojnik with their families were banished to Bulgaria, apart from Gojnik's son Petar. The paper indicates that the offence of infidelity should have resulted in the banishment of Petar and his family, too. Likewise, it is shown that the reason for Petar's retention in Serbia could not have been his minor age, guilt, or the fact he was held hostage. However, he was confined by prince Mutimir and his freedom of movement was restricted. The reason for his retention could have been only political and not legal. Which reason it was is impossible to determine.

Key Words: Prince Mutimir, Petar Gojnikovic, Infidelity, Hostages, Guilt

¹⁸ Ослепљивање или нека слична казна не долази у обзир јер се она изрицала лицу које је лично извршило неверу, Друго, да је била изречена било која телесна казна због невере, он не би могао постати владар после Прибислава/Првослава.

¹⁹ *Живковић*, Портрети, 33.